

Säteriet Eka, en kort historik.

Eka nämns första gången i slutet av 1300-talet då det tillhörde marsken *Karl Ulvssons (Sparre av Tofta)* stora jorddomäner. Denne skrev sig företrädesvis till Tofta på Adelsö, men innehade också, bland många andra gods, Ekholmen i södra Trögd utanför Enköping.

Eka förvärvades av *Ragvald Petersson (fyrstycad sköld)* i slutet av 1300-talet. Herr Ragvald gav "hela Eka by i Litlakirkiu socken" i morgongåva till *Ingeborg Magnusdotter Kase*, dotter av fogden *Magnus Kase* och *Bengta Bengtsdotter (Oxenstierna)*. Detta skulle ha skett vid deras bröllop på Ekholmens gård år 1400. Bland bröllopsgästerna märktes bl.a. den blott 18-åriga kungen *Bogislav*, i Sverige med det mer passande namnet *Erik (av Pommern)* och vigseln förrättades av *ärkebiskop Henrik*. Fru Ingeborg gifte efter Ragvalds död, troligen 1406, senast i juli 1407, om sig med *Gregers Magnusson (Eka-ätten)*. Det var på så sätt Eka kom i ägo till den ätt som i framtiden skulle bära dess namn.

En pikant historia i sammanhanget var att fru Ingeborgs syster *Märta* var styvmor till herr Gregers.

Eka förblev sedan, efter en kort tids gästspel bland Uppsala domkyrkas gårdar, sätesgård för Eka-ättens medlemmar, bland dem *Cecilia Månsdotter*, gift med *Erik Johansson (Vasa)* och mor till *Gustaf I*, fram till 1513 då *Trotte Månssons* (bror till Cecilia) änka *Märta Bengtsdotter (Tillbaka-seende Ulv)* gifter om sig med *Åke Jöransson (Tott)*, som avrättades i Finland i efterdyningarna av Stockholms blodbad 1520. När så deras dotter *Bengta* på sommaren 1529 gifter sig med riksrådet *Bengt Nilsson (Färla)* kom Eka i släkterna *Färlas* och *Geras* händer, Bengt Nilsson skrev sig till Bergshammar i Fogdö socken i Södermanland. Släkterna Färla och Gera ägde ett 50-tal gårdar i Trögden och angränsande trakter. Eka kom nu att ingå i ett stort godskomplex och där Eka blev huvudgård.

Denne Bengt Nilsson var en grym och hänsynslös herre. Hans "meritlista" var lång och spände mellan boskapsstöld, misshandel, tortyr och dråp. Straffet för allt detta torde ha stannat vid att han fick avhända sig ett antal gårdar samt att bli uppsagd sin titel som riksråd, vilket i och för sig ansågs vara ett hårt straff, enär riksråden utsågs på livstid. "Kronan" på verket inträffade 1542:

"Så monde och her Benct omildeligen och ochristeligen fast ille tractere sin egen hustru, fru Bencta, the han effter hugg och slagh lot settie i bulten, sedan i kisten, och slå vatn opå henne, och opå thet han skulle komme henne på nese och skam, henne och hennes slect til stor föractelse, lot han settie en sin tienere i kisten hos henne benembd, så at hon seden af sådene betryck och tvång med stor hiertens sorg och bedröfvelse är dödh blefven."

Att "äpplet inte faller långt från trädet" stämmer ganska väl in i detta sammanhang. Sonen Åke, också han riddare och riksråd, kunde också visa upp en imponerande "meritlista" även om den inte var lika "märkvärdig" som faderns.

Eka kom sedan genom nya giften i *Oxenstiernornas* händer.

Åke Bengtsson (Färla), son till Bengt Nilsson, dog barnlös 1578, men hans frände, riksrådet *Karl Holgersson Gera*, död 1566, hade en dotter, *Bengta*, som 9 oktober, 1575 gifte sig med ståthållaren *Erik Gabrielsson Oxenstierna*. Större delen av det godskomplex Eka representerade kom på så sätt att övergå till den friherrliga släkten *Oxenstierna av Eka och Lindö*, för övrigt vårt lands första friherrliga släkt. (Bengta Geras syster, *Beata*, var för övrigt gift med Eriks bror, *Christiern*. De båda ligger begravda i Mariakyrkan i Sigtuna.)

Efter herr Eriks död ärvdes Eka, med underlydande gårdar, av sonen *Åke*, en av släktens fåtaliga krigare. Som överste förde han i slaget vid Breitenfelt 1631, en av våra ärorikaste

segrar under det 30-åriga kriget, dalabrigaden med den äran. (Hans huvudbaner står idag, tillsammans med faderns, i största armod undångömt i Ekagraven i Lillkyrka kyrka.)

När herr Åke dog ogift övertogs Eka av brorsonen *Erik*. Detta skedde 1653. Bortsett från en landshövdingstitel blev herr Erik mest känd, eller okänd, därför att han vid ett slagsmål på Stockholms stortorg hösten 1642 red omkull den kände riddarhusarkitekten *Simon de la Vallé*, 1600-talets nydanare och inspiratör av svensk arkitektur, och så illa tilltygade honom med pistolkolven, att han senare avled.

Eriks son, kammarherren *Åke*, som var ingift i släkten *De Geer*, hade flera söner av vilken den äldste blev herre till Hargs bruk i Uppland, ägt av familjen de Geer. Sonen *Karl* var kapten och hörde till de karoliner som frös ihjäl i Jämtlandsfjällen under Armfeldts olyckliga tåg mot Norge. Den yngste sonen *Åke* övertog därmed Eka och de övriga familjegårdarna, till vilka nu även fogats *Bryggholmen* (vårt lands kanske första glasbruk rymdes inom dess ägor).

Genom sonen *Erik Gustafs* giftermål med *Sara Lagerstam* kom ytterligare ett stort gods att rymmas under Eka, nämligen den gamla krigarsläkten *Cruus'* stamgods, *Värnsta*. Deras son *Karl Gustaf*, död 1815, blev näste ägare. Därefter tog dennes son, kabinettskammarherren *Axel Gabriel* vid. Denne dog dock redan 1839, och eftersom han inte hade någon son, blev han Oxenstiernska släktens siste manlige innehavare av Eka med underlydande gårdar. *Axel Gabriels* änka, *Eugenia von Essen*, gifte efter några år om sig med sin kusin, greve *Axel Lewenhaupt* och överlevde även honom. Efter hennes död sålde arvingarna år 1904 Eka. Det en gång så stora och mäktiga Eka splittrades upp och de stolta Oxenstiernska ägorna skingrades "för vinden".

Sedan dess har Eka gått genom ett antal händer, för att idag se ganska slitet ut.

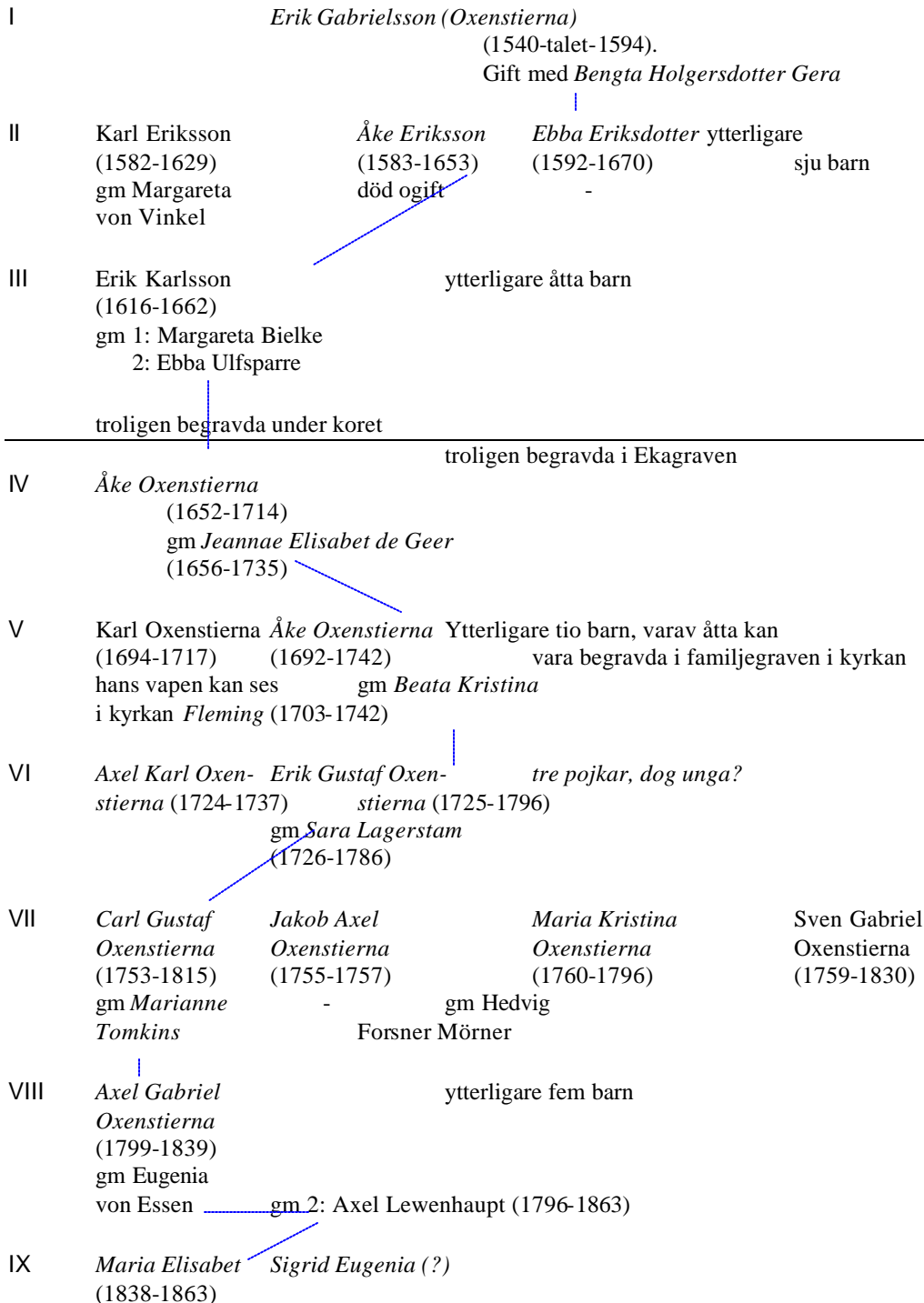
Den manbyggnad den nuvarande betraktarens ögon möter är den fjärde i Ekas historia. 1300-talets stenhus ersattes omkring 1582 med ett nytt. Av det gamla 1300-talshuset finns idag intet kvar. Men ännu vid 1700-talets mitt reste sig "fyra alnar höga grundmurar därav över marken". Den karolinska sätesgård som i slutet av 1600-talet byggdes av *Åke Oxenstierna* d.y. uppfördes troligen delvis över ett tegelbruk på platsen.

Under andra hälften av 1700-talet planerades av dåvarande ägare ett slottsbygge i för den tiden modern stil. Dessa planer stannade dock på ritbordet. Ritningarna för detta slott lär alltjämt finns bevarade.

Den s.k. Ceciliaboden, en knuttimrad fatabursbod av präktigt timmer har av traditionen knutits till Cecilia Månsdotter, Gustaf I: s mor, men har enligt senare undersökningar inget med henne eller Gustafs dotter Cecilia att göra. Den uppfördes under perioden 1580-1600, vilket i sig är en mycket aktningvärd ålder, och väl värd ett besök.

Att Eka-ättens vapensköld bevarats än i våra dagar är naturligtvis intressant och lockande. I vår nuvarande kungadynastis vapen ingår faktiskt Eka-ättens som en del, om än i klivet skick. När Gustaf I valde sin kungliga vapenbild, satte han helt sonika "vasen" från sitt fädernevapen på sitt modernevapen, Eka-ättens.

Oxenstiernor i säteriet Ekas ägarelängd

Kursiv stil = troligen begravda i Lillkyrka kyrka